

XITOIDA HUNARMANDCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN QO‘LLAB-QUVVATLASHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Xamidova Zulfiya Axmadjonovna

Xalqaro Nordik universiteti dotsenti, PhD

Email: tulanovazulfiya@gmail.com

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol13_iss1/640

Annotatsiya

Ushbu maqolada Xitoyning hunarmandchilik faoliyatini rivojlantirish borasida olib borayotgan siyosati doirasidagi tajribasi tadqiq qilingan bo‘lib, bugungi kunda milliy hunarmandchilik va xalq amaliy san‘atining rivojlanishida boshqa xorijiy davlatlar qatorida uning boy tajribasini o‘rganish, ulardan bizning sharoitimiz va mentalitetimizga xos jihatlarni amalda qo‘llash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Buni hisobga olib, muallif Xitoyning milliy hunarmandchiligi, uning davriy jihatdan rivojlanish xususiyati bilan bog‘liq islohotlar mazmunini ochib berishga harakat qilgan.

Kalit so‘zlar: hunar, hunarmandchilik, hunarmandchilik turlari, ishlab chiqarish, mahsulot, xalqaro tashkilotlar, siyosat, san‘at

Kirish

Jahonda globallashuv jarayoni chuqurlashib va iqtisodiyotni diversifikatsiyalash kengayib borayotgan sharoitda hunarmandchilikning tarixiy asoslarini o‘rganish, davlat tomonidan keng qo‘llab-quvvatlash dolzarb masalalardan biri hisoblanib, xalqaro doirada bu masalaga ilmiy va amaliy jihatdan yondashuv tubdan o‘zgarimoqda. “Insoniyatning ongli hayotida hunarmandchilikning paydo bo‘lishi – bu sivilizatsiya sari tashlangan eng muhim tarixiy qadam, desak, haqiqatni aytgan bo‘lamiz”¹. YUNESKO bilan hamkorlikda faoliyat yuritayotgan Jahon hunarmandlar kengashi (World Craft Council)ning Yevropa, Osiyo, Shimoliy Amerika, Lotin Amerikasi va Afrika mintaqalaridagi hunarmandchilik qadriyatlarini tiklash hamda targ‘ib qilishi natijasida “...jahon miqyosida hunarmandchilik mahsulotlari eksporti AQShda 31,4 foizni, BAAda – 7,8, Buyuk Britaniyada – 6,6, Germaniyada – 5,0, Niderlandiyada – 3,8, Fransiyada – 3,6, Italiyada 2,1 foizni tashkil etgan”². Bu, o‘z navbatida, xalqaro darajada milliy hunarmandchilik faoliyati va uni rivojlantirishning tarixiy an‘analarini tiklash borasida keng miqyosli ishlar olib borilayotganligini ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hunarmandchilik, qo‘l mehnati va uning iqtisodiy mohiyati turli davlatlarda turlicha tushunilib, iqtisodchilar bu sohaga yetarlicha e‘tibor qaratmaganligi ma‘lum bo‘lgan. Shunday bo‘lsada dunyo mamlakatlarida hunarmandchilik o‘tgan asrga nisbatan jonlanganligi kuzatilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning birinchi Xalqaro hunarmandchilik festivalining tantanali ochilish marosimidagi nutqi 14.09.2019. – <https://president.uz/uz/lists/view/2863>

² Manba: <https://www.epch.in/policies/exportsofhandicrafts.htm>

Turli davrlarda hunarmandchilik faoliyati siyosatchilar, muzeylar, dizaynerlar hamda ayrim soha vakillarining (shaxsiy sektor) e’tiborini tortib kelgan. Bu esa uning vaqti-vaqti bilan jonlanishiga turtki bo’lgan (Luckman, 2015): Birinchi jonlanish sanoatlashtirish va Uilyam Morrisning “San’at va hunarmandchilik (Arts and Crafts movement)”³ harakati bilan bog’liq ravishda sodir bo’ldi. Ikkinchi jonlanish to’lqini 1960-1970 yillarda Xippi (hippy)⁴ harakati bilan sodir bo’ldi. Va nihoyat, yaqin o’tmishda yuz bergan iqtisodiy inqiroz davrida daromad manbai sifatida hunarmandchilikka e’tibor kuchayishini “Buni o’zing qil (Do it yourself – DIY)⁵” harakatining ommalashuvi bilan tavsiflangan uchinchi jonlanishga guvohi bo’lishimiz mumkin. Iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarda kichik doirada ishlab chiqarish faoliyatini rag’batlantirish imkoniyatiga ega shaharlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan barqarorlashtirishda hunarmandchilik alohida ahamiyatli soha sifatida qaralib, shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlar milliy iqtisodiyotining mustahkamlanishiga hissa qo’shuvchi mahalliy mahsulotlar eksportini ko’paytirish manbai sifatida qaralmoqda. Qizig’i shundaki, rivojlanayotgan mamlakatlarda ko’plab hunarmandlar davlat tomonidan yetarlicha e’tibor berilmaganligi sababli o’z faoliyatlarini to’xtatayotgan bir paytda rivojlangan mamlakatlarda ko’plab yoshlar hunarmandchilikka inqirozdan keyingi daromad olishning noyob manbai sifatida qaramoqda (Mignosa va Kotipalli, 2019).

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada xalqaro tashkilotlar va xorijiy mamlakatlarning hunarmandchilik siyosati doirasida alohida tadqiqot olib borilgan bo’lib, xususan Xitoy hunarmandchiligining rivojlanishida davlat siyosatining o’rni tadqiq qilingan. Bunda, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya hamda ilmiy abstraksiya usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Xitoy hunarmandchiligi butun jahon miqyosida o’z o’rniga ega bo’lib, Xitoyning uzoq o’tmishga borib taqaluvchi boy tarixini, ajoyib madaniyatini, badiiy va estetik qadriyatlarini o’zida aks ettiradi. Ming yillar davomida qishloqda yashovchilarning hayoti Xitoyning an’anaviy hunarmandchilik madaniyatini shakllanishi va rivojlanishiga turtki bo’lgan. Xitoy Xalq Respublikasining dastlabki tarixiy o’tish davrida (1949-1957), Xitoy hukumati «Sanoat mashinalari evaziga hunarmandchilikdan foydalanish» shiori bilan chiqdi va o’zining eksport afzalligi bilan Xitoy hunarmandchiligi milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda harakatlantiruvchi kuchga aylandi. Madaniy inqilobdan keyin 70-80-yillarda Xitoy hukumati hunarmandchilikni qayta tiklashga katta e’tibor berdi. 1979 yilda «Islohot va Ochilish» siyosati tufayli ushbu sektor rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar va zamonaviy jamiyatning yangi muammolariga duch keldi. Shunday qilib, hukumat 1997 yilda hunarmandchilikni izchil rivojlantirish uchun an’anaviy hunarmandchilik va san’atni himoya qilish to’g’risidagi nizomni e’lon qildi, bu qoidalar juda muhim va Xitoy hunarmandchiligi rivojlanish tarixida burilish nuqtasi bo’ldi⁶.

Xitoyda qadimdan «hunarmandchilik» atamasi barcha qo’l mehnati turlarini tasvirlash uchun ishlatilgan bo’lib, «hunarmandchilik» va «san’at» o’rtasida jiddiy farqlar yo’q edi, bundan tashqari, «hunarmandchilik» «san’at» ning barcha ko’nikmalari va

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Arts_and_Crafts_movement

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_hippy_movement

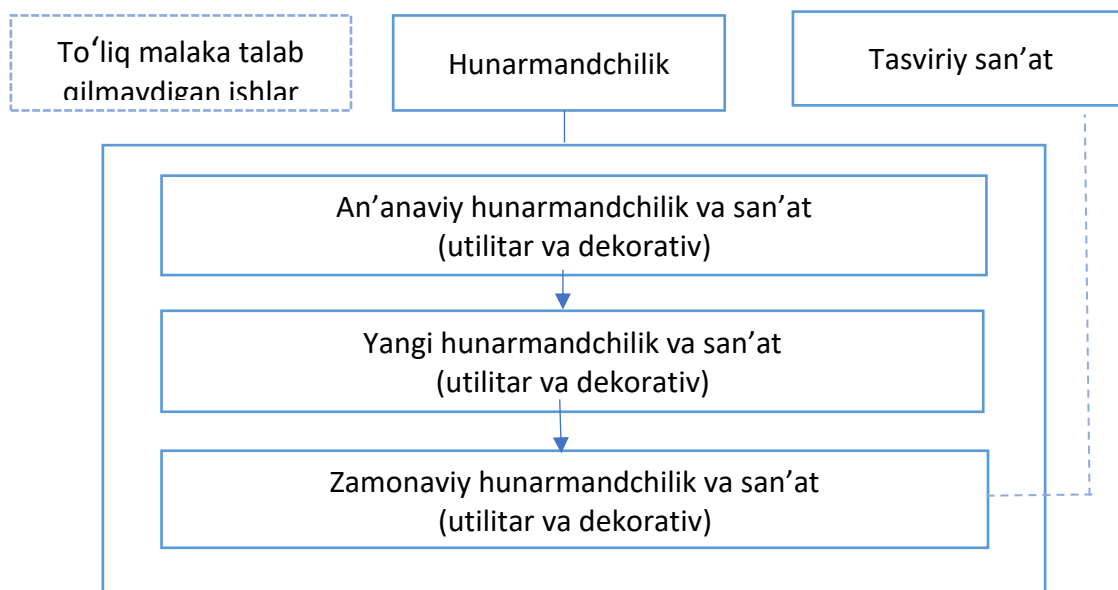
⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Do_it_yourself

⁶ Jiang L. 2019. Crafts in China. Springer International Publishing. <https://www.springerprofessional.de/crafts-in-china/16797678>.

shakllarini o‘z ichiga olgan. Boshqacha aytganda, «san‘at» - bu Xitoyga kirib kelgan xorijiy so‘z edi⁷.

«Hunarmandchilik va san‘at» tom ma‘noda pragmatik va estetik xususiyatlarga ega, ya‘ni, hunarmandchilik iste‘molchining ba‘zi kundalik ehtiyojlarini qondiradigan va har qanday sharoitda qadriyatlarini ifoda etadigan funksiyaga ega bo‘lishi kerak. Shuning uchun ham Xitoyda «hunarmandchilik va san‘at» muqarrar ravishda madaniy va iqtisodiy sohalarning rivojlanishiga ta‘sir qiladi, deb hisoblanadi. Xronologik jihatdan «hunarmandchilik va san‘at» ni uch guruhga ajratish mumkin: an‘anaviy, yangi va zamonaviy⁸. (1-rasm)

Birinchidan, «an‘anaviy hunarmandchilik va san‘at» davriy xarakterga ega bo‘lib, boshqa hunarmandchilik turlari bilan solishtirganda, qo‘llar mashinalarda emas, balki ishlab chiqarish jarayonida muhim rol o‘ynashi kerak.

1-rasm. Hunarmandchilikning guruhlanishi

Xitoy Xalq Respublikasi Davlat Kengashining 1997 yil 20 maydagi 217-sonli qarori bilan e‘lon qilingan «An‘anaviy hunarmandchilik va san‘atni himoya qilish to‘g‘risida» gi nizomga ko‘ra, «An‘anaviy hunarmandchilik va san‘at» shakli va mahorati jihatidan yuz yildan ortiq davriy bosqichni o‘z ichiga olib, bu hunarmandchilik turlari avloddan-avlodga o‘tib borishi, o‘ziga xos to‘liq texnik jarayonlarga ega bo‘lishi, faqat tabiiy xom ashyo foydalanishi, milliy uslub va mahalliy xususiyatlarni o‘zida aks ettirishi, shuningdek, ichki va tashqi sohalarda yuqori obro‘ga ega bo‘lishi kerak⁹ (2-modda).

Ikkinchidan, «yangi hunarmandchilik va san‘at» Xitoyda rasmiy ta‘rifga ega emas. Ammo Xitoy hunarmandchilik sohasidagi izlanishlar natijasida uni yangi xom-ashyolar, yangi texnologiyalar va yangi mazmun-mohiyatga ega deb tavsiflash mumkin. Garchi «yangi hunarmandchilik va san‘at» hali ham Xitoyning an‘anaviy madaniyati asosida amal qilishi

⁷Huang, Qingcheng. 黄庆澄. 1893. <东游日记> [Diary of Travel Around Japan]. China.

⁸ 传统工艺美术保护条例 (1997年5月20日中华人民共和国 国务院令第217号发布·自发布之日起施行).
第二条 http://www.artchn.com/collect/law/artchn_95738.html

⁹ 传统工艺美术保护条例 (1997年5月20日中华人民共和国 国务院令第217号发布·自发布之日起施行).
第二条 http://www.artchn.com/collect/law/artchn_95738.html

kerak bo'lsada, u yangi turmush tarzi va iste'molchilarning didiga mos kelishi kerak. Bundan tashqari, «yangi hunarmandchilik va san'at» ning o'ziga xos xususiyati bozor bilan bog'liq bo'lish bilan birga «an'anaviy hunarmandchilik va san'at» ning muhim qadriyatlarini saqlab qoladi, shuningdek, ilg'or uskunalar, boshqaruvning yangi usullari va yangi ijodiy g'oyalarni import qiladi.

Uchinchidan, «zamonaviy hunarmandchilik va san'at» o'xshash xususiyatlari tufayli «tasviriy san'at» bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu soha vakillari yuksak ijodiy tafakkur va murakkab ko'nikmalarga ega bo'lish bilan birga boshqa hunarmandlardan farq qiladi, chunki ular o'zlarining shaxsiy tajribalari va his-tuyg'ularini ifoda etishni istaydilar va o'z rollarini yuksak san'at darajasiga olib chiqadilar¹⁰.

Xitoy hukumati hunarmandchilik an'alarini saqlab qolish va rivojlantirish uchun so'nggi yillarda ko'proq e'tibor bermoqda. Xitoy Xalq Respublikasi Davlat Kengashi hunarmandchilikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashda barqaror institutsional tizimni joriy qildi.

Biroq, Xitoy hunarmandchiligi rivojlantirishda muammolar ham yo'q emas. Xitoy Xalq Respublikasi Davlat Kengashi hamda Moliya va Madaniyat vazirliklari bu boradagi islohotlarni amalga oshirishda ba'zi masalalar bo'yicha o'zaro yondashuvlarning farqliligi, resurslarni taqsimlash va kompleks rejalashtirishning yo'qligi sabab jiddiy muammolarga ham duch kelmoqda. Shuningdek, ba'zi hunarmandchilik tashkilotlari moliyaviy yordamga ega emaslar va hunarmandlar ulardan hech qanday manfaat ko'rmaydilar. Xitoyning to'rtidan bir viloyatidagina rasmiy qoidalar va me'yorlar mavjud xolos. Xitoy hukumati hunarmandchilik doirasida juda ko'p ishlarni amalga amalga oshirgan bo'lsa ham, Xitoyda hunarmandchilik tizimini tashkil qilish hali ham ko'plab muammolarga duch kelmoqda.

Xitoyda hunarmandchilik bo'yicha kadrlar tayyorlashda ta'lim alohida ahamiyat kasb etadi. O'tmishda asosan hunarmandlar avloddan avlodga yoki «usta-shogird» maktablari orqali etishib chiqqan bo'lsa, so'nggi 100 yil ichida hunarmandchilik bo'yicha ta'lim tizimi yo'lga qo'yildi, ya'ni kollej yoki universitetlarda hunarmandchilik sohalariga o'qitildi. 1949 yildan boshlab hunarmandchilik ta'limining rivojlanishi uch bosqichda amal qildi¹¹.

Xitoyda hunarmandchilikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning yana bir e'tiborga molik jihati shundaki, «an'anaviy hunarmandchilik va san'at» ni saqlash va rivojlantirish borasida 1954 yildan beri hunarmandlarning kuchli bilim, puxta mahorati va o'ziga xos takrorlanmas tajribasiga qarab mukofotlash tizimi yo'lga qo'yilgan, ya'ni, «Qadimiy hunarmand» va «Xitoy hunarmand ustasi» unvonlari ta'sis etilgan. Milliy darajadagi unvon uchun, «An'anaviy hunarmandchilik va san'atni himoya qilish to'g'risida» gi nizomga muvofiq, hunarmand ma'lum sifat xususiyatlariga javob berishi va uzoq vaqt davomida hunarmandchilik bilan shug'ullangan bo'lishi kerak. «Xitoy hunarmand ustasi» milliy darajadagi mukofotlar olti marotaba berilgan (1979, 1988, 1993, 1997, 2006 va 2011).

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash o'rinliki, har bir mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida o'ziga xos farqlanuvchi xususiyatlari bor. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarni o'rganish jarayonida ushbu farqli xususiyatlarning mavjudligiga yana bir bor ishonch xosil qildik.

¹⁰ Jiang L. 2019. Crafts in China. Springer International Publishing. <https://www.springerprofessional.de/crafts-in-china/16797678>.

¹¹ Jiang L. 2019. Crafts in China. Springer International Publishing. <https://www.springerprofessional.de/crafts-in-china/16797678>.

Shuningdek, har bir mamlakat uchun hunarmandchilikning madaniy ahamiyati bilan birga ijtimoiy-iqtisodiy o‘rni naqadar yuksak ekanligiga Xitoy misolida ishonch xosil qilish mumkin. Ushbu mamlakatning boy tajribasi o‘rganish borasida, bugungi kunda mamlakatimizda ham hunarmandchilik mahsulotlarini jahon miqyosida milliy brend darajasida olib chiqish va mamlakatimizda turizm salohiyatini yuksaltirishda bevosita xizmat qiluvchi xususiy birja va agentliklarning faoliyatini yo‘lga qo‘yish, hunarmandchilik doirasida alohida ahamiyatli yo‘nalishlari bo‘yicha oliy ma‘lumotli, xalqaro doirada raqobatlasha oladigan kadrlarni tayyorlash, shuningdek, avloddan avlodga o‘tib kelayotgan an‘analar asosida faoliyat yuritayotgan, boy ilmiy-amaliy tajribaga ega bo‘lgan hunarmandlar va xalq amaliy san‘ati ustalarini alohida rag‘batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yhati

1. Luckman, S. 2015. Craft and the Creative Economy. Switzerland. Palgrave Macmillan.
2. Mignosa A., Kotipalli P. 2019. A Cultural Economic Analysis of Craft. Switzerland. Springer Nature Switzerland AG.
3. Jiang L. 2019. Crafts in China. Springer International Publishing. <https://www.springerprofessional.de/crafts-in-china/16797678>.
4. Huang, Qingcheng. 黄庆澄. 1893. <东游日记> [Diary of Travel Around Japan]. China.
5. 传统工艺美术保护条例 (1997年5月20日中华人民共和国 国务院令第217号发布, 自发布之日起施行).
6. 传统工艺美术保护条例 (1997年5月20日中华人民共和国 国务院令第217号发布, 自发布之日起施行).
7. Jiang L. 2019. Crafts in China. Springer International Publishing. <https://www.springerprofessional.de/crafts-in-china/16797678>.
8. Jiang L. 2019. Crafts in China. Springer International Publishing. <https://www.springerprofessional.de/crafts-in-china/16797678>.